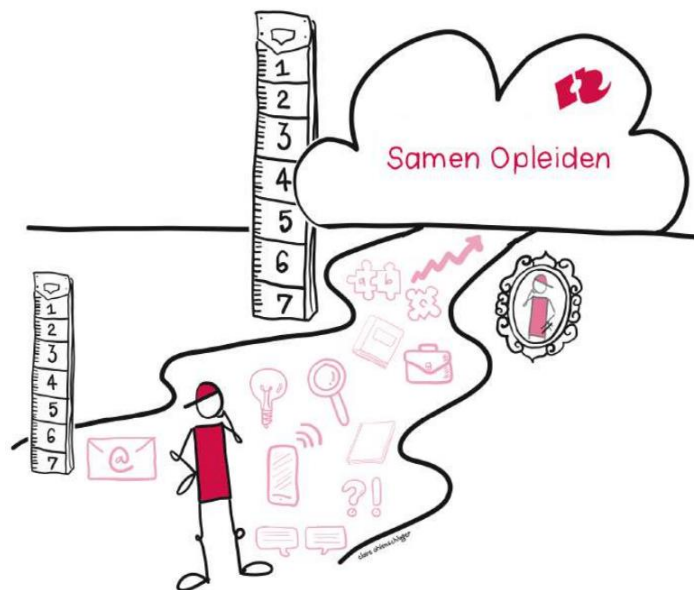

Hand-out

De instituutsopleider/schoolopleider als
didacticus

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Hoofdstuk 1: Didactiek LERs per niveau	3
Hoofdstuk 2: DI model (+ ICT toepassingen per lesfase)	5
Hoofdstuk 3: Activerende didactiek	8
Hoofdstuk 4: Differentiëren	9
Hoofdstuk 5: Samenwerkend leren	11
Hoofdstuk 6: Taalgericht lesgeven	14
Hoofdstuk 7: Principes van een effectieve les	16
Hoofdstuk 8: Aanbevelingen voor verdieping	17

Hoofdstuk 1: Didactiek LERs per niveau

Leerresultaten didactiek, niveau 1:

Did 1.1	De student is zich bewust van de eigen voorbeeldfunctie en handelt daarnaar.
	De student is zich bewust van persoonlijke (non-) verbale communicatie.
	De student formuleringen zijn taalkundig correct.
	De student besteedt aandacht aan algemene schooltaal en vaktaal in tekst- en opdrachtmateriaal.
Did 2.1	De student werkt planmatig aan voorbereiding, uitvoering, evaluatie en bijstelling van de eigen lesactiviteiten.
Did 3.1	De student kent de leerstof en weet hoe deze past bij de kerndoelen of eindtermen.
Did 4.1	De student onderzoekt de verschillende mogelijkheden van digitale lesondersteuning
	De student maakt effectief gebruik van OLT.

Leerresultaten didactiek, niveau 2:

Did 1.2	De student handelt naar de eigen voorbeeldfunctie.
	De student zet (non)verbale communicatie bewust in.
	De student herkent passend taalgebruik bij leerlingen.
	De student biedt taalsteun bij een lees-, spreek, schrijf- of luistertaak.
	De student laat leerlingen spreken en schrijven over de leerstof.
	De student past woordenschatdidactiek toe bij het aanleren van kernbegrippen en deelwoorden.
Did 2.2	De student geeft onder coaching van de werkplekbegeleider vorm aan (activerende) relevante en betekenisvolle leeractiviteiten.
	De student geeft de les effectief vorm met behulp van didactische principes.
	De student verbindt hieraan implicaties voor het eigen (vak)didactisch handelen.
Did 3.2	De student ontwerpt, onderbouwt en verzorgt lessen waarin kerndoelen of eindtermen, leerdoelen, onderwijsactiviteiten en toetsing op elkaar aansluiten wat betreft inhoud en niveau.
Did 4.2	De student ontwerpt digitaal leermateriaal afgestemd op de leerdoelen en de doelgroep.

Leerresultaten didactiek, niveau 3:

Did 1.3	De student breidt repertoire op gebied van eigen (non-) verbale communicatie uit.
	De student stimuleert de school- en vaktaalontwikkeling door toepassing van de principes van taalgericht lesgeven (context – taalsteun – interactie) in verschillende fases van een les.
	De student kent een breed repertoire aan taalgerichte werkvormen.
	De student stelt naast vakdoelen ook taaldoelen.
Did 2.3	De student geeft zelfstandig vorm aan relevante, effectieve, betekenisvolle en activerende leeractiviteiten.
	De student zet bewust didactische principes in tbv samenwerkend leren.
	De student differentieert afhankelijk van de diversiteit van de groep naar tempo, niveau en leervoorkeur.
Did 3.3	De student ontwerpt, verantwoordt en verzorgt een aantal opvolgende lessen waarin kerndoelen of eindtermen, leerdoelen, onderwijsactiviteiten en toetsing op elkaar aansluiten wat betreft inhoud en niveau.
Did 4.3	De student zet doelgericht OLT in en is in staat om daarbij gemaakte keuzes te verantwoorden.

Leerresultaten didactiek, niveau 4:

Did 1.4	De student ontwikkelt eigen (non-)verbale communicatie.
	De student stimuleert de school- en vaktaalontwikkeling door toepassing van de principes van taalgericht lesgeven (context – taalsteun – interactie) in verschillende fases van een les.
	De student ontwerpt vaklessen mede vanuit een taalgerichte didactiek
	De student hanteert een breed repertoire aan taalgerichte werkvormen.
Did 2.4	De student geeft zelfstandig vorm aan relevante, effectieve, betekenisvolle en activerende leeractiviteiten.
	De student zet aan tot samenwerkend leren met behulp van didactische principes.
	De student differentieert afhankelijk van de diversiteit van de groep naar tempo, niveau en leervoorkeur
	De student werkt evidence-informed aan de versterking van het eigen onderwijs.
Did 3.4	De student verantwoordt en ontwerpt leerarrangementen waarin kerndoelen/eindtermen/ leerdoelen, onderwijsactiviteiten via didactische werkwijzen en toetsing zowel met elkaar in lijn zijn, als met de doorlopende leerlijn van het vak
Did 4.4	De student zet doelmatig OLT in om leren en beoordelen te versterken en het eigen onderwijs vorm te geven.
	De student zet OLT in om te differentiëren naar tempo, niveau en leervoorkeur.

Hoofdstuk 2: DI model (+ ICT toepassingen per lesfase)

Kennisrotonde | Wat is de effectiviteit van het directe instructiemodel op de leervorderingen van leerlingen,

vooral in het voortgezet onderwijs? (z.d.). Kennisrotonde. <https://www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/directe-instructie>

Wat is de effectiviteit van het directe instructiemodel op de leervorderingen van leerlingen, vooral in het voortgezet onderwijs?

Directe instructie blijkt sterke positieve effecten te hebben op leeruitkomsten van leerlingen in verschillende domeinen. Vooral binnen het primair onderwijs, maar ook in het voortgezet onderwijs is de effectiviteit van het instructiemodel aangetoond. De sterkste effecten worden gevonden bij leerlingen met leerachterstanden.

In latere uitwerkingen van het model wordt minder exclusief leraargestuurd gewerkt. Of het ene model effectiever is dan het andere, is op basis van onderzoek niet goed te beoordelen.

Directe instructie (DI) is een vorm van leraargestuurde instructie, gericht op het overbrengen van informatie en ontwikkelen van vaardigheden. Het traditionele directe instructiemodel bestaat uit de volgende stappen:

1. dagelijkse terugblik
2. presentatie
3. (in)oefening van het aangeleerde
4. zelfstandig toepassen van het geleerde
5. periodieke terugblik
6. terugkoppeling (gedurende elke lesfase)

Effecten van het DI-model

Uit een grote hoeveelheid onderzoek blijkt dat directe instructie een van de meest effectieve vormen van instructie is. Directe instructie heeft een sterk positief effect op leeruitkomsten van leerlingen in verschillende domeinen (lezen, rekenen, spelling, sociale vaardigheden en scheikunde). Dat geldt voor leerlingen in zowel regulier als speciaal onderwijs.

Directe instructie is vooral zeer effectief voor leerlingen met leerachterstanden binnen de domeinen rekenen, lezen en schrijven. Maar ook voor leerlingen met een gemiddeld prestatieniveau blijkt directe instructie effectief. Veel onderzoek betreft het primair onderwijs, maar er zijn ook positieve effecten aangetoond in het voortgezet onderwijs.

Goede en minder goede leraren

Vooraf succesvolle leraren gebruiken typische aspecten van directe instructie. Voorbeelden hiervan zijn het opdelen van leerstof in kleine delen, het gebruik van 'modeling' (voordoen van handelingen) en hardop denken. Andere aspecten zijn: begeleide inoefening waarin de leraar de leerling begeleidt, hints geven, begrip bij leerlingen checken, feedback geven en vervolgens zelfstandige verwerking door leerlingen. Succesvolle leraren gebruiken dus meer van deze strategieën dan minder succesvolle leraren.

Kritiek op DI

Er is ook kritiek op het lesmodel. DI zou ontdekkend leren in de weg staan. De leerstof vooraf expliciet maken, zou verhinderen dat leerlingen zelf actief op zoek gaan naar het antwoord. De critici beschouwen directe instructie als een leraargestuurde aanpak, die niet verenigbaar is met leerlinggestuurd onderwijs. De Kennisrotonde heeft eerder vragen beantwoord over leerlinggestuurd leren, over de positieve effecten op prestaties, gevoel van competentie en autonomie, en over leerkrachtgedrag dat leerlinggestuurd leren bevordert. Leraargestuurd en leerlinggestuurd onderwijs moeten echter niet als twee tegenpolen worden gezien. Juist de combinatie is succesvol. Zo is leerlinggestuurd leren vooral effectief als de leraar hierbij een actieve rol vervult. Ook in latere uitwerkingen van het DI-model zien we deze combinatie.

Varianten op het DI-model

Sinds de jaren tachtig zijn er verscheidene modellen ontwikkeld die afgeleid zijn van het DI-model. Deze modellen verschillen op sommige aspecten van elkaar, maar er zijn ook overeenkomsten. Enkele varianten op het klassieke DI-model zijn: Interactief, Gedifferentieerd, Directe Instructie (IGDI), Activerende Directe Instructie (ADI) (Nederland), Expliciete Directe Instructie (EDI) en het Gradual Release of Responsibility Model (GRR-Model) (internationaal). In deze modellen worden leerkracht- en leerlinggestuurd leren steeds meer gecombineerd. In deze uitwerkingen is namelijk nog meer aandacht voor frequente interactie, door middel van 'modeling' (voordoen van handelingen) en feedback, en voor het activeren van leerlingen. De uitwerkingen zijn gebaseerd op onderzoek naar effectiviteit. Vergelijking van de effectiviteit van de verschillende varianten op basis van onderzoek is echter niet goed mogelijk.

Digitale educatieve toepassingen en het directe instructiemodel

Hierbij een kleine greep aan toepassingen die je zou kunnen inzetten per lesfase. Stel jezelf altijd de volgende kritische vragen:

- Kan het op papier of zonder digitale hulpmiddelen beter/effectiever/efficiënter? Doe dat dan.
- Wat is de (didactische) meerwaarde van zo'n digitale educatieve toepassing?
- Wat zijn eventuele nadelen en hoe ga ik daarmee om in de klas?

Lesfase	Digitale educatieve toepassing die je kunt inzetten (Op willekeurige volgorde)	
Fase 0. Het ontwerpen van de les	<ul style="list-style-type: none"> • Canva (+ design) • NearPod (+ interactiviteit) • LessonUp (+ interactiviteit) • Google Slides • Microsoft PowerPoint 	<ul style="list-style-type: none"> • Classroomscreen.com (+ interactiviteit) • (Apple) Keynote • Prezi • Sway • Prowise Presenter
Fase 1. Aandacht richten op lesdoelen en voorkennis activeren	(Kan prima mondeling zonder digitale educatieve toepassingen. Kan ondersteund worden door toepassingen uit fase 0) <ul style="list-style-type: none"> • Padlet: Wat weet je nog van...? • NearPod interactieve vragen • LessonUp interactieve vragen 	
Fase 2. Informatie of uitleg geven	Zelfde tools als bij fase 0, maar ook: <ul style="list-style-type: none"> • YouTube (Video's) • PowToon (Animatie) • Animaker (Animatie) • EdPuzzle (Interactieve video's) • PlayPosit (Interactieve video's) 	<ul style="list-style-type: none"> • Screencast-o-matic (Video's maken) • Microsoft PowerPoint (Video's maken) • Canva (Video's maken) • Spark Video / iMovie / Apple Clips (Video's maken) • Explain Everything
Fase 3. Controleren of de belangrijkste begrippen zijn overgekomen.	<ul style="list-style-type: none"> • Quizizz • Quizlet toets • Gimkit.com • Mentimeter • Wikiwijs • Google Forms • Microsoft Forms 	<ul style="list-style-type: none"> • BookWidgets • Blooket • Educaplay • Socrative • GoFormative • Kahoot • Quizwhizzer
Fase 4. Instructie geven op de zelfwerkzaamheid	Toon via één van de presentatietoepassingen uit fase 0 minimaal informatie over de volgende onderdelen van de volledige instructie: WWHHTUK W at moet ik doen? Met W ie ga ik dat doen? H oe ga ik dat doen? Wie mag ik om H ulp vragen? Hoe lang heb ik de T ijd? Wat is de U itkomst? Wat doe ik als K laar ben?	
Fase 5 + 6 + 7. Onder begeleiding oefenen, zelfstandig oefenen, afsluiten op kernbegrippen en vooruitblikken op nieuwe leerstof.	Zelfde tools als in fase 3 maar dan om de leerstof verder te verwerken en de lesdoelen af te toetsen. Zichtbaarheid op elke individuele leerling is een grote meerwaarde van het gebruik van digitale educatieve toepassingen.	
Overig	Wheel of names (Individuele aanspreekbaarheid) Word Wall (Vragenkaarten) Wikiwijs (Leerarrangementen maken)	

Hoofdstuk 3: Activerende didactiek

Activerende werkvorm. (z.d.). SLO.

<https://www.slo.nl/thema/meer/handreiking/handreiking/leeractiviteiten/activerende-werkvorm/>

Activerende werkvormen zijn belangrijk voor leerlingen, en vooral voor jongens. Wanneer jongens onvoldoende geactiveerd worden, verslapt hun aandacht en doen ze niet meer actief mee met de les. Werkvormen waarbij van leerlingen een actieve rol wordt gevraagd zijn daarom belangrijk. Ook opdrachten die ruimte bieden aan een eigen invulling en een onderzoekende manier van leren zijn aansprekend voor jongens. Dit heeft er mee te maken dat jongens vaker door 'trial and error' leren, terwijl meisjes meer geneigd zijn om instructies te volgen en eerst informatie te verzamelen. Jongens zijn daarnaast beweeglijker dan meisjes en hebben meer behoefte aan beweging tijdens het leren. Ze werken vaak harder bij leraren waar jongens niet een hele les stil hoeven te zitten. Fysieke activiteit beïnvloedt hun denkproces op een positieve manier.

Wat kan de docent doen?	Hoe doet de docent dat?
De docent zorgt voor een activerende didactiek met werkvormen waarbij leerlingen een actieve rol kunnen spelen in het leerproces.	De docent zorgt voor activerende werkvormen waarbij leerlingen worden gestimuleerd een actieve rol te spelen. Enkele voorbeelden: <ul style="list-style-type: none"> • spelvormen • competitieve elementen (quiz, wedstrijdjes) • leerlingen elkaar de leerstof laten uitleggen • leerlingen krijgen een cijfer voor hun deelname aan de les, het zogenaamde 'participatiecijfer'
De docent zorgt voor opdrachten en vragen die ruimte bieden voor een onderzoekende houding en aanpak bij leerlingen.	De docent zorgt voor (enigszins) open opdrachten waarbij leerlingen zelfstandig kunnen werken aan een uitdagende onderzoeksvraag. Jongens willen graag na een korte, duidelijke instructie zo snel mogelijk zelfstandig aan de slag en leren door te doen, terwijl meisjes liever stapsgewijs de instructies volgen. De docent stelt leerlingen ongewone en prikkelende vragen en geeft feedback in vraagvorm. Een voorbeeld van een docent: <i>"Elk moment waarop het energieniveau zakt, kan je er eentje stellen: 'Hoe krijg je het voor elkaar om een hert bij een gevarenbord over te laten steken?', 'Hoe zal Sneeuwwitje, de Witte Gorilla in de dierentuin van Barcelona, het ervaren hebben dat iedereen naar hem keek?'"</i>
De docent zorgt ervoor dat leerlingen fysiek kunnen bewegen in de les.	De docent zorgt voor korte momenten van fysieke beweging. Enkele voorbeelden van docenten: <i>"Soms geef ik leerlingen de volgende opdracht: Sta op als je het (ant)woord weet op mijn vraag. Of loop naar een andere leerling als je denkt dat die het antwoord weet."</i> <i>"Als ik dingen moet uitdelen vraag ik 'wie wil er even wiebelen, wie wil er even lopen?' Dan kunnen ze eventjes hun energie kwijt."</i> <i>"Er zijn veel leerlingwerkplekken: de leerlingen kunnen ook op andere plekken werken dan in het standaardlokaal. Jongens kunnen zo even lopen tijdens de les, ze hebben meer fysieke ruimte, zonder dat je ze meteen uit het oog verliest."</i>

Hoofdstuk 4: Differentiëren

Themadossier: Differentiëren. (z.d.). Universiteit Utrecht.

<https://www.uu.nl/onderwijs/onderwijsadvies-training/differentiatie>

Iedereen is anders en leert anders. Differentiëren is dan ook een onderwerp dat binnen alle onderwijssectoren actueel is. In dit themadossier bespreken wij wat differentiëren inhoudt, waarom je zou differentiëren en hoe je dit doet. Ook geven we sectorspecifieke tips.

Wat is differentiëren?

Op alle onderwijsniveaus heb je te maken met onderlinge verschillen tussen lerenden. De lerende is iedereen die onderwijs volgt vanaf de voorschoolse periode (VVE) tot en met het hoger onderwijs.

Door deze verschillen sluit het onderwijsaanbod meer of minder goed aan. Het kan bijvoorbeeld gaan over verschillen in voorkennis, hoe goed iemand kan leren, uit welke cultuur iemand komt en hoe gemotiveerd iemand is. Ga je bewust met de verschillen om, dan ben je bezig met differentiëren.

Een definitie

Differentiatie in het onderwijs is de manier waarop een docent bewust, positief en planmatig omgaat met de cognitieve, metacognitieve, motivationele en culturele verschillen tussen lerenden en daarop zijn of haar onderwijs afstemt.

De lerende heeft zoals gezegd betrekking op iedereen die onderwijs volgt vanaf de VVE-periode tot en met het hoger onderwijs. Ook de term docent gebruiken we hier voor alle niveaus van onderwijs: het betreft dus zowel pedagogisch medewerkers als leerkrachten en docenten.

Bewust, positief en planmatig

Differentiëren gaat over het bewust, doelgericht aanbrengen van verschillen in instructie, leertijd of leerstof binnen een (heterogene) groep, klas of werkgroep met het oog op het grootst mogelijke leerrendement voor elke lerende. Het is dus een benadering waarbij docenten proactief hun curriculum, lesmethodes, bronnen, leeractiviteiten en eindproducten aan kunnen passen aan de diverse behoeften van de lerende (Tomlinson & Imbeau, 2010). Zij kunnen dit bijvoorbeeld doen door binnen de klas kleine homogene of heterogene groepen te vormen en passend onderwijsaanbod te creëren.

Differentiëren vraagt om kennis, kunde en een houding

Het is van belang dat iemand die met differentiëren aan de slag wil gaan beschikt over specifieke kennis en vaardigheden. Zodat hij goed om kan gaan met de verschillen tussen de lerenden. Ook is een bepaalde houding vereist (Deunk et al, 2015).

Differentiatie gaat niet om de toepassing van een kunstje of een werkvorm. Het is een manier van denken over goed onderwijs, over lesgeven en over leren (Heacox, 2012).

Redenen om te differentiëren

Het doel van differentiëren is om de ontwikkeling in brede zin te stimuleren (Coubergs et al, 2013).

Optimalisering leerproces en motivatie

Elke lerende is uniek. Verschillen zijn er op veel gebieden. Lerenden verschillen van elkaar in de hoeveelheid en soort cognitieve vermogens, interesses, leervoorkeuren, achtergronden en

ervaringen. Deze verschillen zijn van invloed op wat een lerende kan leren, het tempo waarin hij leert en de ondersteuning die hij van docenten en anderen nodig heeft om goed te leren (Tomlinson, 1999).

Het inspelen op die verschillen zorgt voor optimalisering van het leerproces. Aansluiten bij individuele kenmerken bevordert bovendien de motivatie.

Cognitieve en niet-cognitieve kenmerken

Om goed te kunnen differentiëren is informatie nodig over zowel cognitieve kenmerken (kennis, eerdere prestaties) als niet-cognitieve kenmerken (motivatie, interesse, houding, leerprofiel) van de lerende.

Zone van naaste ontwikkeling

Het uitgangspunt van differentiëren is dat de lerende uitgedaagd wordt in zijn/haar zone van naaste ontwikkeling. Een lerende bevindt zich op een bepaald niveau van ontwikkeling. Wat de volgende stap in het leerproces is (de zone van naaste ontwikkeling), is voor iedere lerende anders.

Manieren om te differentiëren

Dezelfde of juist verschillende dingen leren

Een veelgebruikt onderscheid is dat tussen convergente en divergente differentiatie (Blok, 2004, Deunk et al., 2015). Docenten die hun onderwijs convergent vormgeven geven alle lerenden dezelfde stof, en ze werken allemaal naar een gemeenschappelijk einddoel. De manier waarop ze dat doel bereiken verschilt, doordat de instructie, leertijd en werkvormen verschillen.

Bij docenten die divergent differentiëren leert niet iedereen hetzelfde. Meestal is er wel een gemeenschappelijke basis, maar verder wordt er aangesloten bij individuele onderwijsbehoeften.

Vaak bestaat een gedifferentieerd aanbod uit een combinatie van convergente en divergente differentiatie.

Gebieden om op te differentiëren

Differentiatie is op vele gebieden mogelijk. Er zijn variaties aan te brengen in:

- werkvorm
- materiaal
- tempo (van het leerproces)
- moment waarop leerstof verwerkt wordt
- moeilijkheidsgraad
- volgorde van leeractiviteiten
- mate van keuzevrijheid
- inhoud: verdieping, (verbreding), verrijking
- mate waarin uitleg / structuur wordt geboden
- eindproduct
- leeromgeving

Hoofdstuk 5: Samenwerkend leren

Samenwerkend leren: de sleutelbegrippen en basisstructuren. (z.d.). InfoNu. <https://educatie-en-school.infonu.nl/methodiek/197496-samenwerkend-leren-de-sleutelbegrippen-en-basisstructuren.html>

Wat is samenwerkend leren?

Samenwerkend leren is een samenwerkingssituatie voor leerlingen die zo gestructureerd is dat samen effectief leren voor elke leerling mogelijk wordt. Bij samenwerkend leren is er sprake van positieve onderlinge afhankelijkheid, de leerlingen hebben elkaar nodig. Alle leerlingen zijn medeverantwoordelijk en er is gedeeld leiderschap. Vaak worden de groepen door de docent samengesteld en heeft de docent een observerende en interveniërende rol. Groepsprocessen krijgen regelmatig aandacht en sociale vaardigheden worden met samenwerkend leren direct onderwezen. Onderwijssituaties waarbij het functioneel is om leerlingen samen te laten leren moeten altijd goed worden voorbereid. Een goede inleiding en uitleg van de opdracht is daarbij belangrijk.

De vijf sleutelbegrippen

Binnen samenwerkend leren zijn er 5 sleutelbegrippen waaraan de samenwerking tussen leerlingen moet voldoen om de kans op succes voor individuele leerlingen zo groot mogelijk te laten zijn. De mate waarin de sleutelbegrippen gerealiseerd worden bepaalt de effectiviteit van het samen leren.

De vijf sleutelbegrippen bestaan uit

1. positieve wederzijdse afhankelijkheid
2. individuele bespreekbaarheid
3. directe interactie
4. sociale vaardigheden
5. evaluatie en bijstelling van de groepsprocessen

Positieve wederzijdse afhankelijkheid

Deze bestaat wanneer groepsleden ervaren dat zij elkaar wederzijds nodig hebben om de opdracht succesvol te vervullen. Zonder positieve wederzijdse afhankelijkheid is de kans op samen leren veel kleiner. Belangrijk is dat de opdracht zo geformuleerd wordt dat er inzet moet zijn van alle groepsleden om resultaat te bereiken. Dit kan bijvoorbeeld bereikt worden door verschillende leerlingen in de groep verschillende taken te laten vervullen. Een andere manier is door gebruik te maken van een rolverdeling waarbij verschillende leerlingen verschillende rollen vervullen binnen de groep.

Individuele bespreekbaarheid

Dit betekent dat de leerlingen van de groep aanspreekbaar zijn op hun eigen bijdrage aan de groep en daarnaast ook aanspreekbaar zijn op de gemeenschappelijke uitkomst. Dit kan bijvoorbeeld vormgegeven worden door gebruik te maken van kleuren. Elk groepslid werkt met een eigen kleur zodat ieders bijdrage zichtbaar wordt in het resultaat. Een andere manier is om voor de opdracht te vertellen dat de nabespreking met een willekeurig groepslid plaatsvindt. Dit zorgt er voor dat alle leerlingen goed op de hoogte moeten zijn van de opdracht en het resultaat.

Directe interactie

Directe interactie gaat over elkaar ondersteunen, aanmoedigen en op directe wijze met elkaar communiceren. Elk groepslid moet met alle andere groepsleden over de opdracht kunnen praten. Directe interactie wordt bevorderd als leerlingen dicht bij elkaar zitten, bijvoorbeeld door de tafels tegen elkaar te schuiven of in een kring te zitten.

Sociale vaardigheden

Sociale vaardigheden zijn van groot belang om goed samen te kunnen werken. Individuen moeten bij samenwerkend leren interpersoonlijke vaardigheden bezitten en daarnaast gemotiveerd worden deze te gebruiken. Als groepsleden sociale vaardigheden missen om met elkaar samen te kunnen werken, is samenwerkend leren niet of minder effectief. Als leerlingen goede sociale vaardigheden hebben wordt de prestatie en productiviteit van de groep als geheel beter.

Evaluatie en bijstelling van de groepsprocessen

Samenwerkend leren wordt effectiever wanneer de groepsleden regelmatig hun eigen functioneren in de groep bespreken. Als de leerlingen samen met de docent bespreken hoe effectief zij aan het groepje hebben bijgedragen is dat belangrijk voor het verbeteren van toekomstige groepsprojecten en samenwerkingen.

De drie basisstructuren

Voor samenwerkend leren zijn er basisstructuren die docenten kunnen gebruiken om samenwerkend leren vorm te geven in hun onderwijssituatie. De drie basisstructuren zijn veelgebruikte vormen in het onderwijs en bestaan uit check-in-duo's, denken-delen-uitwisselen en eenvoudige experts.

Check-in-duo's

Deze structuur is vooral geschikt voor korte opdrachten met gesloten vragen en opdrachten met eenduidige antwoorden. Met de check-in-duo's-structuur kan de docent snel en efficiënt antwoorden controleren op vragen waarbij maar één antwoord mogelijk is. Wanneer de docent vaak gebruik maakt van check-in-duo's is het belangrijk om regelmatig van duo's te wisselen, dit voorkomt dat er vaste patronen en samenwerkingen ontstaan. Wederzijdse afhankelijkheid ontstaat door het laten vergelijken van antwoorden en de noodzaak consensus te bereiken over het juiste antwoord.

Deze structuur bestaat uit 4 stappen

- De docent geeft een opdracht en elke leerling voert deze individueel uit.
- Elke leerling vergelijkt zijn of haar antwoorden met de antwoorden van een andere leerling, de leerlingen komen samen tot één antwoord.
- Met een ander duo worden de antwoorden nogmaals gecontroleerd.
- De docent bespreekt met de hele groep de antwoorden waarover geen overeenstemming bereikt kon worden.

Denken-delen-uitwisselen

Deze structuur is geschikt om als docent na te gaan of de uitleg door alle leerlingen voldoende begrepen is. De docent heeft hierbij meer de rol van procesbegeleider, heeft een meer terughoudende rol en is minder inhoudelijk gericht. De structuur is vooral geschikt voor korte opdrachten waarbij de stappen sterk gestructureerd zijn. Er is meer ruimte voor denkvragen, er hoeft niet maar één antwoord mogelijk te zijn zoals bij check-in-duo's. De stappen van deze structuur zijn

denken, delen en uitwisselen.

- **Denken:** De docent stelt een vraag aan de gehele groep en vraagt de leerlingen om het antwoord op te schrijven. De leerlingen krijgen hierbij voldoende tijd om over het antwoord na te denken.
- **Delen:** De leerlingen worden opgedeeld in tweetallen en vertellen elkaar het gevonden antwoord. Eventueel is er hier ruimte voor een bijstelling van het eigen antwoord.
- **Uitwisselen:** In deze stap verandert de opdracht in een onderwijsleergesprek. De docent wijst willekeurig leerlingen aan om hun antwoord te geven maar reageert hier zelf niet op. In plaats daarvan vraagt de docent aan andere leerlingen om inhoudelijk commentaar: de leerlingen reageren op elkaars antwoord.

Eenvoudige experts

Deze structuur is geschikt voor meer complexe opdrachten, bijvoorbeeld opdrachten waarbij er veel informatie moet worden verwerkt. De rol van de docent is terughoudend en vooral procesgericht en de structuur vraagt veel individuele aanspreekbaarheid van de leerlingen. Bij deze structuur vindt wederzijdse afhankelijkheid plaats door het feit dat elk groepslid een deel van de benodigde informatie bezit. De eenvoudige-experts-structuur bestaat uit 5 stappen:

- **Verdeling van de leerstof:** De docent verdeelt de leerstof in gelijkwaardige deelopdrachten, de leerstof is zo samengesteld dat elke deelopdracht onafhankelijk van de andere deelopdrachten gemaakt kan worden.
- **Verdeling onder de leerlingen:** De leerstof wordt over de leerlingen of groepjes verdeeld.
- **Bestuderen van de leerstof:** Elke leerling of groep bestudeert het toegewezen deel van de leerstof. Eventueel kan de docent ondersteunende opdrachten toevoegen.
- **Uitwisseling binnen de groep:** Elke leerling of groep presenteert de bestudeerde leerstof aan de rest van de groep.
- **Nabespreking:** De docent toetst of de individuele leden van de groep begrip hebben van alle leerstof.

Hoofdstuk 6: Taalgericht lesgeven

Infofiche Taalgericht vakonderwijs. (z.d.).

https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/Infofiche_Taalgericht%20vakonderwijs_0.pdf

Verschillende studies tonen aan dat taalgericht vakonderwijs een positieve invloed kan hebben op de (taal)ontwikkeling van leerlingen.

Taalgericht vakonderwijs is onderwijs waarin tegelijkertijd wordt gewerkt aan vak- en taaldoelen, bijvoorbeeld in aardrijkskunde en geschiedenis. Het idee erachter is dat taal, leren en denken onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het verwerven van vakinhouden en het ontwikkelen van vakspecifieke taalvaardigheid gaan dan ook samen. Die vak- en taaldoelen worden simultaan ontwikkeld via onderwijs dat contextrijk is, vol interactiemogelijkheden zit en waarbinnen de nodige taalsteun geboden wordt.

Context en interactie zijn niet specifiek voor taalgericht vakonderwijs. Alle leerkrachten werken met contexten en samenwerkend leren levert veel zinvolle interactie. Voor vaktaalleren is aandacht voor beide echter onmisbaar. Door de leerlingen daarbij op diverse manieren taalsteun te geven, wordt het leerproces geoptimaliseerd.

Taalgericht vakonderwijs sluit aan bij andere didactische concepten, zoals activerende didactiek, betekenisvol leren, samenwerkend leren en de concept-contextbenadering, maar heeft als onderscheidend kenmerk de simultane ontwikkeling van taalvaardigheid en vakspecifieke kennis en vaardigheden.

Taalgericht vakonderwijs kent verschillende alternatieve benamingen, zoals 'taal in de vakken', 'taalontwikkeld lesgeven'.

Pijlers van taalgericht vakonderwijs:

1. Contextrijk leren

De leerkracht schept betekenisvolle contexten, aansluitend bij de (talige) voorkennis van leerlingen.

- rijke taalomgeving met een variatie aan leermiddelen
- aansluiten bij de interesses van de leerlingen
- opwekken van de betrokkenheid van de leerlingen bij het onderwerp
- activeren van de aanwezige kennis van de leerlingen
- voorbeelden aanreiken en om voorbeelden vragen
- leren met verschillende zintuigen
- toetsen in context

2. Leren in interactie

De leerlingen worden aangezet tot praten en schrijven over de leerstof.

- leerlingen stellen aan elkaar vragen, wisselen kennis uit, worden aangemoedigd om samen te werken
- leerlingen krijgen de kans om hun voorkennis, oplossingen en uitleg bij de antwoorden te verwoorden
- alle leerlingen krijgen voldoende kansen om taal te produceren (niet alleen durvers en taalsterke leerlingen)
- de leerkracht pendelt heen en weer tussen alledaagse verwoording en academisch taalgebruik

- respectvol klasklimaat om interactie te bevorderen
- er is gelegenheid tot reflectie
- groepeeringsvormen worden doordacht en effectief ingezet
- het taalgebruik van de leerkracht is afgestemd op de leerlingen
- er wordt in gesprekken op een bewuste manier omgegaan met denktijd en begripscontrole

3. Leren met taalsteun

De leerlingen worden ertoe aangezet om hun taalvaardigheid verder uit te bouwen.

- de leerkracht expliciteert (vak)taaldoelen en vakconcepten van een les(senreeks) door ze bijvoorbeeld op het bord te schrijven
- de leerkracht biedt de leerlingen steun bij het lezen en luisteren, bijvoorbeeld via sleutelschema's en bij het produceren van vaktaal (pratend en schrijvend), bijvoorbeeld via schrijfkaders
- de leerkracht geeft vaktaalgerichte feedback op inbreng van de leerlingen
- de leerkracht herhaalt de goede taaluitingen van de leerlingen en parafraseert / herformuleert
- de leerkracht bevestigt leerlingen positief als ze spreken en schrijven
- de leerkracht geeft leerlingen voorbeeldformuleringen
- de leerkracht visualiseert (schema's, afbeeldingen, noteren van begrippen, woordweb, mindmap) en gebruikt concrete voorwerpen en attributen ter verduidelijking van abstracte begrippen
- leerlingen leren omgaan met moeilijke woorden
- leerlingen krijgen aanwijzingen bij het lezen van teksten
- leerlingen worden gestimuleerd om te noteren
- de instructies worden duidelijk en kort geformuleerd en visueel ondersteund

Meer lezen:

Hajer, M., & Meestringa, T. (2015). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Coutinho

Verhallen, M. & Walst, R. (2001/2011) *Taalontwikkeling op school. Handboek voor interactief taalonderwijs*. Bussum: Coutinho

Bogaert N., Van den Branden, K., 2010. *Handboek taalbeleid secundair onderwijs*. Acco: Leuven

Vanbuel, M., Boderé, A., & Van den Branden, K. (2017). *Helpen talenbeleid en taalscreening taalgrenzen verleggen? Een reviewstudie naar effectieve taalstimuleringsmaatregelen*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek

Kijkwijzer Taalontwikkelen lesgeven in het Hoger Onderwijs. Arteveldehogeschool, Dienst studieadvies en HUB-KAHO

<http://taalgerichtvakonderwijs.nl/>

<https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/taalgericht-vakonderwijs>

<http://www.taalbeleid.org/index.php?idWp=326>

<http://nederlands.slo.nl/themas/tgvo>

Hoofdstuk 7: Principes van een effectieve les

Aandachtsrichter	Een manier om leerlingen/studenten in de 'Lean forward' of 'Aan' stand te krijgen, hun interesse voor het onderwerp te prikkelen.
Betekenis geven aan de leerstof	Duidelijk maken waarom leerlingen/studenten dingen moeten weten en de belevingswereld erbij betrekken
CAR model	Competentie, autonomie en relatie.
Categorie 1 vraag	Gesloten vragen
Categorie 2 vraag	Open vragen
Categorie 3 vraag	Vragen gericht op zelfregulatie
DI model	Zeven lesfasen voor een effectieve les. Het volgen van deze lesfasen is bewezen effectief voor met name zwakkere leerlingen/studenten.
Feedback op de taak en de inhoud	Feedback op het resultaat van de opdracht die is uitgevoerd
Feedback op de aanpak / strategie	Feedback op hoe een leerling/student de taak/opdracht heeft uitgevoerd
Feedback op de modus / de leerstand	Feedback op de leerhouding t.o.v. de taak of opdracht die moet worden uitgevoerd
Feedback op persoonlijke kwaliteiten	Feedback op persoonlijke kwaliteiten die de leerling/student aan het ontwikkelen is
Individuele aanspreekbaarheid	Een manier om denktijd te geven aan leerlingen/studenten en daarna willekeurig iemand uit te kiezen. Dit wordt gebruikt om te zorgen dat heel de klas nadenkt over een vraag.
Leerdoelen	Duidelijk geformuleerde doelen die aan het einde van een les/meerdere lessen behaald moeten zijn
Modelling	Denkstappen systematisch voordoen zodat leerlingen/studenten dat daarna na kunnen doen
Scaffolding	Via kleine stappen leerlingen/studenten helpen naar een juist antwoord zonder het volledige antwoord in 1x weg te geven
Volledige instructie	WWHHTUK: Wie, wat, hoe, hulp, tijd, uitkomst, klaar
Voorkennis activeren	Ophalen wat leerlingen/studenten al weten om zo nieuwe informatie daaraan op te hangen

Hoofdstuk 8: Aanbevelingen voor verdieping

Activerende didactiek:

Burg, van der C., Berben, M., Moonen, B. (2017) *Activerende en passende werkvormen. Naar meer variatie en motivatie in de les. Werken aan 21ste eeuwse vaardigheden*. Amersfoort: CPS

Differentiëren:

Berben, M., & Van Teeseling, M. (2018). *Differentiëren is te leren!* (1e druk). CPS
Onderwijsontwikkeling en advies.

Keijzer, J., Verheggen, K., & Van Gils, D. (2016). *Differentiëren in het talenonderwijs* (1^e druk).
Coutinho.

Keijzer, J., Van Gils, D., & Verheggen, K. (2018). *Differentiëren in alle vakken*. Coutinho.

Digitale didactiek:

Slobbe, van P. & Van Ast, M. (2020). *Kleppen Dicht! Effectief leren met ICT*. Pica.

- <https://www.todaysteachingtools.com>
- <https://www.onderwijskunde.nu>
- <https://wij-leren.nl/ict-leeractiviteiten-digitale-didactiek.php>

Principes van effectief lesgeven:

Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2016). *Effectief leren*. Basisboek. Noordhoff Uitgevers.

Surma, T., Vanhoywegen, K., Sluijsmans, D., Camps, G., Muijs, D., & Kirschner, P., A. (2019). *Wijze lessen: Twaalf bouwstenen voor effectieve didactiek*. Geraadpleegd van
http://excel.thomasmore.be/wp-content/uploads/2020/03/Wijze_Lessen_digitale_160919.pdf

Samenwerkend leren:

Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2016). *Samenwerkend leren*. Praktijkboek. Groningen/Houten: Noordhoff

Taalgericht lesgeven:

Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (4de dr.). Bussum: Coutinho.